

Een ander leven

Uit zelfbehoud wisselden mensen soms van etnische identiteit

Voor zwarte mensen in Georgia zat er het grootste deel van de 20ste eeuw weinig anders op dan werken in de katoenbouw. Wie een ander leven wilde, moest vertrekken. Foto van Jack Delano, 1941. Library of Congress.

In december 1926 verscheen in *Opportunity: A Journal for Negro Life*, het opvallende verhaal 'The Pink Hat'. De hoofdpersoon was Sarah, een vrouw van gemengde afkomst en met een lichtgetinte huid. Ze werd doorgaans gezien als een zwarte vrouw, maar als ze haar roze hoed opzette was haar dikkrullende, bruine haar verborgen en scheen een lichtroze gloed over haar gezicht. Tijdelijk behoorde ze dan tot een ander 'ras'. **Jaap Cohen** vertelt over haar en over andere mensen die hun identiteit zo voorgoed probeerden te veranderen – met hartverscheurende gevolgen.

Voor Sarah had de roze hoed een magische functie. Ze woonde in het zuiden van de Verenigde Staten, en hier golden de zogeheten Jim Crow-wetten, die rassenscheiding legaliseerden onder het mom 'separate but equal'. Van dit motto, tussen 1896 en 1954 door het Amerikaanse Hooggerechtshof goedgekeurd als basis voor wetgeving, kwam vooral het eerste deel terecht. Jim Crow was een typetje uit de populaire minstrelshows, optredens met liedjes en sketches met vaste karakters. Crow was de goedlachse zwarte sukkel, altijd gespeeld door een witte acteur in 'black-face'. Volgens de gangbare opinie in het Zuiden belichaamde de ongevaarlijke en

De raciale scheidslijnen waren in het Amerikaanse zuiden strak getrokken. Wie niet blank was, was zwart en blanken waren overgevoelig voor overschrijding van de grens. De kinderen op de foto links (uit 1936) lijken wit, maar de blanken in een huisvestingsproject in de buurt van Greensboro (Alabama) weigerden hen in hun buurt; een van de overgrootouders was namelijk zwart. Onderste foto: mannen uit Louisiana die als mulat te boek stonden, 1940. Beide foto's Library of Congress.

wen die zich vermomden als mannen, homo's achter een heterofacade – het zijn allemaal vormen van passing. Denk ook aan de Europese Joden die bij aankomst in het immigratiestation voor de kust van Amerika hun naam bewust verengelsten in de hoop voortaan van antisemitisme verschoond te blijven. Weizenfeld werd Whitfield, Gerson werd Gershwin, Le-vitch werd Lewis.

Ontsnappen van de slavenplantage

Dat zwarten zich als blanken voordeden, kwam met name vaak voor in Amerika, waar tot in de jaren '60 rassenwetten bestonden. En dan ging het niet alleen om gevallen zoals die van Bond Day, waarbij mensen voor een middagje de overstap maakten om te profiteren van privileges die hun normaal gesproken onthouden werden. Vaak ging het veel verder en wisselden mensen volledig van identiteit. In de periode dat er in Amerika nog slavernij bestond, was passing een van de weinige mogelijkheden om je te onttrekken aan een erbarmelijk slavenbestaan. Wie vluchtte en gepakt werd, al was dit in het vrije noorden, wachtten draconische straffen, marteling en/of executie, dus je moest wel inventief te werk gaan. Zoals William en Ellen Craft, die in 1848 als slaven uit de plantage van hun meester in Georgia ontsnapten naar Philadelphia en van daar naar Boston. Om niet op te vallen, en omdat ze een veel lichtere huid had dan haar man, verkleedde Ellen zich als een witte, mannelijke handelsreiziger die zijn persoonlijke slaaf (William) overal mee naartoe nam. Dit betekende ook dat ze haar eetgewoonten, gedrag en manier van praten volledig moest afstemmen op haar nieuwe identiteit; slavenhouders gebruikten nu eenmaal andere woorden en hadden een ander accent dan slaven.

Ellen speelde de rol van een zelfverzekerde, goedgeklede, hoffelijke en gerespecteerde jonge zakenman met verve. Ook zorgde ze ervoor dat ze altijd een mitella of verband om haar arm had: zo had ze een excuus om niet te hoeven schrijven als ze incheckte bij pensions; als slavine was ze immers analfabete gebleven.

te houden; voor even was ze een witte vrouw die volop van de geneugten des levens kon genieten. Niemand die haar doorhad.

De schrijfster van het verhaal was de fysisch antropologe Caroline Bond Day (1889-1948). Zij was zelf van gemengde afkomst en haar verhaal was autobiografisch. Ze toonde aan hoe absurd de Jim Crow-wetten waren. Hoewel de hoofdpersoon niet veranderde, reageerden mensen ineens heel anders op haar als ze haar hoed droeg: een meneer stond op in de trein en bood haar zijn plaats aan, een jongeman hielp haar met uitstappen en bukte zich om haar gevallen handschoenen op te pakken en een winkelverkoopster sprak haar aan met 'mevrouw'. Het waren allemaal voorbeelden die Bond Day zelf had meegemaakt.

Het fenomeen dat ze beschreef, wordt in het Engels *passing* genoemd: doorgaan voor iemand van een andere groep. Armen die doen alsof ze rijk zijn, vrou-

manipuleerbare Jim Crow de ideale donkere man. Donkere mannen en vrouwen (in de taal van die tijd 'colored people' of 'negroes') werden naar de onderkant van de samenleving gedirigeerd. Ze konden niet deelnemen aan de politiek noch economisch hun vleugels uitslaan, maar ook in het uitgaansleven moesten ze genoegen nemen met minder kwaliteit. Ze hadden bijvoorbeeld geen toegang tot goede restaurants, moesten in een theater plaatsnemen in een speciaal voor hen gereserveerd hoekje en konden alleen gebruikmaken van aparte openbare toiletten.

Sarah wist hier alles van, maar met haar roze hoed op hoofde ze zich ineens niet meer aan deze vernederende wetten

Tegelijkertijd gedroeg William zich onderdaniger dan ooit. Het kwam zijn 'baas' op complimenten te staan: 'U hebt een gediensstige *boy*, meneer.'

De geslaagde ontsnapping van het echtpaar Craft is een spectaculair, maar zeker niet uniek voorbeeld van passing tijdens de slavernijperiode, al zijn cijfers vanwege het geheime karakter moeilijk te geven. *Passers* vertelden soms achteraf in autobiografieën hun verhaal.

Hope Mitchell en Chance Great

Na de Amerikaanse Burgeroorlog (1861-1865) werd de slavernij afgeschaft en was er een korte periode – tijdens de 'Reconstructie', toen het Noorden het Zuiden tijdelijk onder curatele had gesteld en bestuurde – de hoop op gelijke rechten voor zwart en wit. Er verschenen donkere mensen in de staatsparlementen en voormalige slaven noemden zich 'Hope Mitchell' of 'Chance Great' om uitdrukking te geven aan de kansen die de nieuwe tijd bood.

Maar deze hoop verdween al snel toen staten in het zuiden de racistische Jim Crow-wetten aannamen om als blanke samenleving de overhand te behouden. Een kantelpunt was de rechtszaak rond

Homer Plessy, die de staat Louisiana aanklaagde omdat hij vanwege het hebben van één zwarte overgrootvader voortaan in de trein niet meer in de 'whites'-coupé mocht zitten. Het Hooggerechts-hof bepaalde in 1896 dat deze praktijk toegestaan was, waardoor de al gegroeide segregatie gelegaliseerd werd door Washington. Wie geregistreerd stond als 'gekleurd', was automatisch uitgesloten van goedbetaalde banen, van een normaal gerespecteerd bestaan. Het is dus goed na te voelen dat ook nog na de afschaffing van de slavernij relatief lichtgekleurde mensen – vooral in het zuiden, maar soms ook in het noorden – de stap zetten om uit hun zwarte buurten te verhuizen en voor altijd een witte identiteit aan te nemen. Ze trokken dan naar een volledig nieuwe omgeving, waar niemand hen zou kunnen herkennen. De anonimiteit van de grote steden in het noorden gaf daarop de meeste kans; in het provinciaalere zuiden was er altijd het spiedende oog van blanken die een soort zesde zintuig hadden voor passers.

Fanatieke ambtenaren

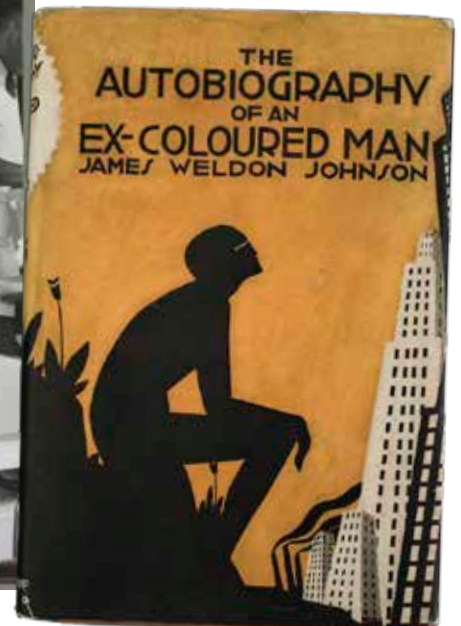
Om permanent door te gaan voor wit, moest je alle banden met je zwarte verleden radicaal doorsnijden. Je kon nooit meer je oude buurt bezoeken en mocht geen contact meer hebben met zwarte familieleden. Je kon te maken krijgen met collega's of buurtgenoten die constant de-

nigrerend over zwarten spraken. Je moest je ineens anders gedragen dan je gewend was: andere gerechten eten, andere muziek luisteren, een andere tongval aannemen, want voor je het wist zou je ontmaskerd kunnen worden. Passers leefden voortdurend in spanning. Je kon jezelf verraden door een stommitteit, maar het kwam ook voor dat fanatieke ambtenaren actief joegen op witte werknemers met (gedeeltelijk) 'zwart bloed'. De griffier van de staat Virginia, Walter A. Plecker (1861-1947), was zo iemand. Hij was een van de voorvechters van de Racial Integrity Act, die in 1924 in Virginia werd aangenomen, onder meer uit angst dat vele duizenden witte 'negroes' in het geniep de raciale grens bleven 'oversteken'. Iemand met ook maar 'één druppel zwart bloed' werd voortaan aangemerkt als 'colored'. Huwelijken tussen whites en mensen die niet volledig wit waren, stond de wet niet meer toe. Vandaar dat soms ook witte echtgenoten zich als zwart voordeden. Plecker was een echte strijder voor raciale zuiverheid en maakte het tot zijn roeping om alle passers in zijn staat te ontmaskeren. Onvermoeibaar deed hij onderzoek in geboorte- en sterfteregisters om zwarte familieleden van als wit bekendstaande werknemers te achterhalen. Hij schreef honderden dreigende brieven naar 'verdachte' personen en hij liet voorgenomen huwelijken afbreken

Wie van raciale identiteit wisselt uit lijfsbehoud, laat ook zijn oude leven achter zich en kan alleen nog maar stiekem bij zijn vertrouwde kapper naar binnen gluren. Foto Russell Lee, 1941, Library of Congress.

Een beroemde roman over passing is *The autobiography of an ex-colored man*. Het boek kwam eerst anoniem uit in 1912 en in 1927 met vermelding van de auteur, James Weldon Johnson. Het is fictie, maar gebaseerd op ware verhalen.

omdat het gemengde huwelijken zouden zijn. Als Plecker ontdekte dat je ten onrechte deed alsof je wit was, kon je een jaar de gevangenis ingaan. Je baan was je sowieso kwijt.

'Wij zijn geen Joden'

De maniakale vastberadenheid van Walter Plecker doet denken aan het fanatisme waarmee tijdens de Tweede Wereldoorlog de nazi's in Europa op Joden joegen – op ondergedoken Joden, maar ook op Joden die deden alsof ze niet-Joods waren. Alleen ging het in de oorlog om leven en dood. Iemand als de Nederlandse NSB-genealoog Ludo ten Cate kwam tijd tekort om stambomen in de bevolkingsregisters te controleren op Joodse invloeden. Als hij die vond, gaf hij ze door aan de nazi's. De reden voor de vele controles: er waren nogal wat Joden die stelden dat ze ten onrechte als Joden stonden geregistreerd. Zij deden dus aan passing. Een groep van Portugese (Sefardische) Joden in Nederland probeerde zelfs collectief aan vervolging te ontkomen door zich als niet-Joden voor te doen. De 'Portugezen' onderbouwden hun bewering door te stellen dat hun voorouders op het Iberisch Schiereiland zich zozeer hadden vermengd met christenen, dat zijzelf nog maar een verwaarloosbaar percentage Joods bloed hadden. Bovendien hadden ze altijd zo veel mogelijk willen assimileren in de Nederlandse bevolking en verschilden ze, naar eigen zeggen, qua cultuur, uiterlijk en gedrag sterk van de massa's arme, zwaar religieuze Asjkenazische Joden die vanuit Oost-Europa naar Nederland waren gevlucht. Om de nazi's te overtuigen van hun gelijk produceerden ze een fotoalbum waarin kopstukken van de gemeenschap in mooie kleren poseerden. De belichting zorgde ervoor dat eventuele 'Joodse trekken' volledig werden weggewerkt. Daarnaast lieten ze gerespecteerde wetenschappers uitgebreid onderzoek uitvoeren naar hun (fysisch-)antropologische, psychologische en linguïstische gesteldheid. Honderden Portugezen lieten hun lichaamseigenschappen opmeten, vulden psychologische enquêtes in en deden spraaktesten. De uitslag lag voor de hand: de verfijnde, goedgemanierde en cultureel hoogstaande Portugezen behoorden volgens de wetenschappers niet tot het Joodse 'ras', maar waren in vrijwel alle opzich-

ten gelijk aan Nederlanders uit de hogere klassen. Net als de donkere Amerikanen die na hun passing hartzeer hadden over de radicale breuk met hun verleden, moet het voor de meeste Portugezen verschrikkelijk zijn geweest om op deze manier hun Joodse afkomst uit te wissen, ook al bestond er van oudsher onder hen

Ernst Hogan schreef in 1899 het lied 'No more will I ever be your baby', waarin een man zich beklagt over zijn liefde dat nu voor blank wil doorgaan, een rijkere man zoekt en niet meer met zwarten omgaat. New York Public Library.

wel een bepaald gevoel van superioriteit ten opzichte van Asjkenazische Joden. Tragisch is ook dat het allemaal voor niets was: een nazicommissie bepaalde dat de Portugezen tóch behoorden tot het 'Rassisches Untermenschentum' en dus naar de kampen gedeporteerd moesten worden. Zo geschiedde. Omdat de meeste Portugezen erop hadden vertrouwd dat ze als niet-Joden werden erkend, waren relatief weinigen van hen ondergedoken. De voorgenomen passing was hun noodlottig geworden.

Achterblijvers voelden zich verraden

Amerikaanse zwarten die de oversteek naar de witte samenleving maakten, riskeerden na de afschaffing van de slavernij niet zoals deze Joden hun leven – al lag het gevaar van lynchen altijd op de loer – maar kwamen ook vaak bedrogen uit. Ze mochten dan materieel erop vooruitgaan, ze voelden zich alsof ze hun

familie en verleden verloochenden en ze leidden vaak een eenzaam bestaan. Ook hun families hadden het er vaak erg moeilijk mee: de achterblijvers voelden zich niet zelden verraden.

De emoties van de familieleden zijn vergelijkbaar met de sentimenten die speelden binnen de Joodse gemeenschap in Nederland. Na de oorlog waren (Asjkenazisch-)Joodse historici kritisch over de passing-operatie van de Portugezen. 'Moet men niet zeggen, dat hier alles verloren is – ook de eer?' vroeg Jacques Presser zich retorisches af. En Abel Herzberg vond dat de groep geen ruggengraat had getoond. Hier houden de vergelijkingen tussen beide groepen niet op. Ook in Amerika is uitgebreid wetenschappelijk onderzoek gedaan naar de elite van 'gekleurde Amerikanen met gemengd bloed'. Caroline Bond Day – inderdaad, de auteur van 'The Pink Hat' – mat de lichaamseigenschappen van duizenden individuen op, verzamelde foto's van familieleden en ordende een vracht aan genealogische en sociologische gegevens. Onder de titel *A Study of Some Negro-White Families* (1932) publiceerde ze haar bevindingen. 'Er is niets mysterieus of onnatuurlijks aan het mengen van rassen, en niets bijzonders aan het fysieke resultaat hiervan,' schreef ze. Het was duidelijk: raciaal gemengde individuen waren in niets te onderscheiden van witte Amerikanen.

Naar huidige maatstaven was het een allesbehalve opzienbarende conclusie. Helaas was de tijd nog niet rijp voor een dergelijk inzicht. Ondanks de ontegenzeggelijke kwaliteit van haar werk vond Caroline Bond Day geen emplooi bij een behoorlijke universiteit, en haar publicatie heeft nooit aandacht gekregen in wetenschappelijke vakbladen. Om écht gezien te worden, kon ze niet zonder haar roze hoed.

Jaap Cohen is historicus. Hij werkt aan een biografie van Theo van Gogh en was eerder verbonden aan het NIOD. In 2015 promoveerde hij op *De onontkoombare afkomst van Eli d'Oliveira. Een Portugees-Joodse familiegeschiedenis* (Querido) waarin hij Portugese Joden beschrijft die zich (tevergeefs) als niet-Jood voordeden om aan de nazi's te ontkomen.

VERDER LEZEN

► **Allison Hobbs**, *A Chosen Exile. A History of Racial Passing in American Life*, Harvard University Press, 2014